

Думки на папері

«Про чергові вибори президента НАН України»

Вступ

12 лютого 2020 року у газеті «Урядовий кур'єр» № 27 Національна академія наук України повідомила про оголошення виборів президента та членів Президії НАН України.

Очевидно, що в сучасних умовах державного, суспільного та наукового життя України, ці вибори будуть неординарною подією з багатьох причин та матимут значний вплив на подальший розвиток наукової сфери нашої держави.

За традицією у таких ситуаціях я оприлюднюю свої думки та подаю окремі пропозиції у відкритій формі (див., наприклад, статтю «І ще раз про наболіле...» на сайті ГАО НАН України).

Шановні колеги, в разі зацікавленості читайте, радьте та критикуйте все те, що тут написано. Хочу зауважити, що ці «Думки на папері» не є моєю передвиборчою платформою. Я ще остаточно не вирішив, чи братиму участь у цих виборах як можливий кандидат на одну з керівних посад в НАН України.

Як це було у 2015 році?

І чому я тоді давав згоду бути кандидатом у президенти ?

Класика виборного жанру ставить не тільки запитання «хто», «коли» та «як», але й запитання «чому».

Мої відповіді на ці запитання були такі:

Хто? Очевидно, що Б. Є. Патон, якщо він прийме рішення йти на ці вибори.

Коли? Зрозуміло, що для Бориса Євгеновича у такому віці це — символічний вибір. На посаду президента НАН України потрібно балотуватися у віці хоча б до 70 років.

Як? У відкритому, об'єктивному та демократичному змаганні особистостей та їх програм.

Чому? На це запитання не маю однозначної відповіді. Напевно тому, що все мое життя пов'язане з Академією наук, що у мене є певна амбіційність та прагнення до позитивних змін.

Спробую це пояснити.

По-перше, тому, що НАН України — це унікальна інституція незалежної України, покликана бути в авангарді розвитку нашої держави. Сер Артур

Еддінгтон колись сказав про Всесвіт, що «він не тільки більш дивний, ніж ми собі його уявляємо, але він є навіть дивовижнішим, ніж ми собі можемо його уявити». Це відноситься до нашої Академії — сузір'ї талановитих, неординарних та унікальних особистостей. Необхідно, щоб члени цього сузір'я були гармонійно пов'язані між собою та рухалися у правильному напрямі. Задача не з простих, але потрібно її вирішувати. В іншому випадку — застій та «замерзання». Згідно з законом термодинаміки: «As things get squeezed together they get hotter». А це є запорукою успіху. Мені здається, що маючи певний досвід науково-організаційної роботи, я міг би впоратися з цією нелегкою задачею.

По-друге, і це головне, беручи участь у виборах президента НАН України, я маю змогу ще раз звернути увагу на проблеми розвитку наукової сфери України. Я не буду втомлювати читачів детальним викладом моєї програми дій, оскільки вона більшості з вас відома, була розроблена і представлена у 2006 році на державному рівні (але не прийнята), обговорювалася в ЗМІ та на засіданнях «Елітарної світлиці» (див. «Світогляд» № 2, 2015 р.).

Якщо коротко, то ще тоді пропонувалося: **на державному рівні** — збільшення фінансування науки в Україні до 1.7% ВВП; створення Національної ради з питань науки і технологій та Національного наукового фонду; запровадження великих інфраструктурних наукових проектів та механізмів підтримки інноваційних проектів; **на академічному рівні** — оптимізація структури національних академій наук та їх установ, приєднання до НАН України академій медичних та аграрних наук, запровадження об'єктивних критеріїв оцінки ефективності роботи наукових установ та ін.

У 2015 році вибори відбулися за типовим сценарієм, і мій прогноз «Хто?» оправдався.

Так що ж змінилося за ці 5 років?

1. Відбулися значні зміни в науковій сфері, а саме:

- Йде поступова деградація науково-технічної сфери та, відповідно, зниження рівня високотехнологічної промисловості України;
- Спостерігається втрата довіри багатьох представників наукової спільноти до влади всіх рівнів — від Президента та Прем'єр-міністра України до академічного керівництва.

2. Чи є вихід з положення, що склалося?

Здається, що є, за умови термінових та радикальних дій на всіх рівнях законодавчої та державної влади. А ще крім того бажано:

- а) Національній раді з питань розвитку науки і техніки України підготувати базовий документ (Меморандум), покликаний відновити довіру наукової спільноти до законодавчих та владних рішень.

б) провести Асамблею наукової спільноти України, на якій обговорити цей Меморандум.

в) новообраному складу Президії НАН України підготувати аналогічний меморандум, покликаний консолідувати академічну наукову спільноту, в якому визначити:

Місію НАН України:

- нове знання на основі фундаментальних пріоритетних досліджень (планування, виконання та координація в Україні);
- нові розробки та вироби на основі прикладних досліджень (ініціативних та на замовлення інвесторів);
- нове соціо-гуманітарне знання про Україну та її місце в світі;
- експертиза всіх державних науково-технічних програм та активів.

Систему управління НАН України, яка б забезпечувала:

- демократизацію та прозорість на всіх рівнях управління від підготовки до прийняття рішень;
- високу конкуренцію наукових досліджень (незалежно від звань і посад конкурентів);
- прийняття нового Статуту НАН України (пропозиції, подані ІАГ «Наука та інновації»).

3. *Формально я і зараз міг би бути (але не буду) кандидатом на посаду президента НАН України*, зважаючи на такі обставини:

- а) я вважав і вважаю, що потрібно робити вибір з кількох кандидатур;
- б) маю певний досвід науково-організаційної діяльності на державному, академічному і громадському рівнях;
- в) готовий піти на «особисту самопожертву» заради позитивних змін у науковій сфері України та у системі її лідера – НАН України.

Тоді для чого я пишу ці «Думки на папері»? Щоб переконати тих, хто хотів мене бачити серед кандидатів у президенти НАН України, у правильності моого рішення, та попросити їх активно включитися у виборчу кампанію.

4. *I що мене направило на цей тернистий шлях?*

Позитивними для мене були такі приклади:

- видатні вчені-астрономи В. А. Амбарцумян та Є. К. Харадзе, були одними з кращих президентів академій наук своїх країн;
- неперевершений за своїм самовідданим служінням науці Б. Є. Патон створив потужну колись Академію наук.

У читача виникає запитання:

«А хто я такий у порівнянні з цими видатними особистостями?» Відповіді не знаю:

- мої анкетні дані та наукові досягнення відомі, а окремими міжнародними визнаннями горджусь;
- дотримуюся демократичних засад, але мені властиві деякі авторитарні «замашки» (вважаю, що ініціативи потрібно багато і довго обговорювати, але рішення приймати швидко, без зволікань);
- патріот України у всіх потугах її громадян до побудови великої незалежної держави;
- досить «відкрита система», про яку можна прочитати на сайті ГАО НАН України, де розміщені книги «Мое земне тяжіння», «Хроніки» та ін.

5. Давайте поговоримо про «плюси» та «мінуси» можливих кандидатів.

Ці «плюси» та «мінуси» доповнюють (чи виключають) один одного, не залишаючи альтернативи.

а) Відомі мої критичні слова та дії щодо ставлення Президентів України В. А. Ющенка та П. О. Порошенка до наукової сфери та щодо теперішньої невизначеності «нової влади» до цієї проблеми. Тож очевидно, що **без реальної підтримки влади позитивних зрушень у розвитку науки України у найближчі роки не відбудеться**. Хто з кандидатів у президенти НАН України зможе добитися такої підтримки? Не знаю.

б) Відбувається занепад високотехнологічної промисловості України, як бази розвитку науки. Як її, цю промисловість, відновити? За сьогоднішніх умов тільки шляхом кардинальних змін економічної політики, зокрема створення Міністерства промисловості, у складі якого мають бути т. з. Центральні науково–дослідні інститути відповідних галузей (можливо, за сприятливих умов створені на базі відповідних технічних НДІ НАН України). І хто це підтримає? Не знаю.

в) Стосовно НАН України моя думка однозначна:

- НАН України – найвища наукова організація України, яка здійснює і координує в державі фундаментальні дослідження з пріоритетних напрямів науки;
- НАН України – єдина в державі організація, яка ще зберегла потенціал до виконання високого рівня прикладних наукових досліджень та розробок для потреб держави, її оборони та економіки;
- обов'язком НАН України на сучасному етапі розвитку економіки України повинно стати впровадження науково–технічних розробок та інноваційних продуктів.

6. *Можливий кандидат у президенти НАН України повинен подати свою Програму.* Ось мое бачення окремих тез такої Програми.

Теза високого рівня.

У Програмі кандидата на посаду президента НАН України має бути чітке визначення мети розвитку та реформування наукової сфери України та її найвищої складової – НАН України та шляхи реалізації такої мети.

За останні роки на цю тему багато написано та запропоновано, в т. ч. і мною, прийняті законодавчі акти та розпорядження органів державної влади. На жаль, реальних результатів від таких дій поки що не видно.

Очевидно, щоб добитися бажаної мети, необхідно її структурувати, вказати ступінь важливості окремих її складових, визначити пріоритети та розробити сценарії розвитку.

На жаль, у сучасних реаліях це є некоректно поставлена задача, оскільки в державі немає стратегії розвитку економіки та розроблених на її основі структурно-функціональних моделей такого розвитку. Розробки стратегій економічного розвитку та розвитку науки мають бути взаємно узгодженими.

Теза нижчого рівня

Може скластися враження, що все у нас поступово налагодиться. Вже є напрацьовані пропозиції щодо розвитку науки на рівні владних структур, робочих груп НРНТ України, НАН України та ін. Їх потрібно негайно втілювати у життя та:

- значно підвищити активність наукової спільноти шляхом залучення її представників до роботи у Парламенті, владних структурах, тощо;
- активно підтримати молодих вчених, залучаючи їх до наукових досліджень ще зі студентських років та надаючи відповідні гранти;
- вивчити проблему міграції вчених (позитивну для розвинених країн, але не для України). Запровадити на державному рівні програми: «Повертайтесь на Батьківщину» або «Служіть своїй Батьківщині там, де ви працюєте».

I на завершення.

Сьогодні пересічний український науковець (не член НАН України, директор чи вчений–бізнесмен) в боротьбі з бідністю втрачає інтерес до науки та навіть інколи власну гідність.

Звертаюся до вас, шановних самовідданых (а не владних «фейкових») слуг науки. Не здавайтесь перед тимчасовими труднощами перехідного

періоду. Україна завдяки таким, як ви, стане потужною науково–технічною країною. І ви гордитиметеся своєю причасністю до цієї історичної місії.

А я обіцяю вам свою підтримку, на якій би посаді іде б я не був.

Щиро

Ярослав Яцків

25 лютого 2020 року